

Szetyey Szabolcs

„Részt kell vennünk hitünk gyümölcseivel a szocializmus építésében”

Igehirdetési Bizottság a Dunamelléken
a 20. század közepén¹

A második világháború lezárását követően a magyarországi református egyház püspökei – Ravasz László, Révész Imre, Győry Elemér, Enyedy Andor – igyekeztek a nagy világgéést követő helyreállítások közepette iránymutatást adni a lelkészeknek arra nézve, hogy miképpen is végezzék igehirdetői szolgálatukat. Éppen ezért egy körlevelet bocsátottak ki a magyarországi református egyház valamennyi igehirdetőjéhez a gyülekezeti igehirdetés irányelveiről 1947. január 7-ei keltezéssel. Ezekben a következőket olvashatjuk:

Mélységes bűnbánattal kell megvallanunk, hogy az egyház igehirdetői tiszte az utolsó időkben sokhelyt és sokképpen megerőtlenült.² [...] De ez annál jobban mutatja az általános színvonal elhanyagolását, sőt sokhelyt lassú alászállását.³ [...] Bálák győzött,⁴ mert vagy belefojtotta a szót a prófétába, vagy megmásította ajkán az ígét.⁵ [...] Sorozatos

¹ A tanulmány angol verziója: SZETEY Szabolcs: “We Must Participate with the Fruits of Our Faith in Building Socialism”. The Preaching Committee in the Danubian Reformed Church District in the Mid-20th Century, in: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica* 69(Supplement 1/2024), 120–136. Az 1950-es és 60-as évek egyház és pártállam közötti viszonyai és egyházi élete kapcsán lásd kötetünkben Kiss Réka, Rigó Róbert, KÖBEL Szilvia, CSÚRÓS András és LÁNYI Gábor tanulmányait.

² RÉVÉSZ Imre – RAVASZ László – GYÖRY Elemér – ENYEDY Andor: *Körlevél a magyarországi református egyház valamennyi igehirdetőjéhez a gyülekezeti igehirdetés irányelveiről*, Budapest, 1947, 1. Uo., 1.

³ Vö. 4Móz 22–25.

⁵ Uo., 1.

igehirdetéseket tartsunk, akár egy egész könyvet elejétől végig magyarázva, akár tematikusan állítva össze a perikopák egy-egy csoportját. A kiragadott textusokról való prédikálásról végkép szokjunk le, illetőleg korlátozzuk azokra az esetekre, amikor ez az egyetlen lehetséges megoldás (pl. temetéseknél).⁶ [...] Meg kell nyíltan mondanunk, hogy az egyház és az állam viszonyának jelenlegi formája változni fog, legfőjebb arról lehet szó, hogy nem kirobbanásszerűen, hanem bizonyos, aligha hosszú átmenettel fog megváltozni. Az egyház vezetősége maga ezt a változást nem kezdeményezi, de nem is fél tőle, sőt elvi szempontból fölöttébb kívánatosnak is tart egy olyan változást, amely az egyházat és az államot nem állítja ellenségekként szembe, de megszünteti azt az állapotot, hogy az egyház a maga fenntartásában teljesen az állam kényére és kedvére legyen utalva. Az egyház vezetősége olyan magyar államot kíván, amelynek lefőbb törvénye a Tízparancsolat és annak krisztusi summája [...].⁷ Ne csak ne érezzük velük, hanem magunk se szuggeráljuk magunkba, hogy a marxista szemlélet kivétel nélkül, minden egyes esetben istentelen anyagelvűséggel jár karöltve, mert lehetséges, hogy valaki a marxista dialektikát csupán a gazdasági élet módszerül alkalmazza, de elismeri a szellem külön világát s e külön világban örök törvényeit. Ne lássunk képmutatást és taktikát minden rokonszenves gesztusban az egyház és lélek dolgai felé.⁸

1948-ban megtörténik a kommunista hatalomátvétel, Rákosi Máttyás első intézkedései között Ravasz Lászlót lemondásra szólítja fel, aki látva a kialakult helyzetet, enged a nyomásnak,⁹ helyét Bereczky Albert veszi át.¹⁰ Bereczky

⁶ Uo., 2.

⁷ Uo., 3.

⁸ Uo., 5.

⁹ A lemondatás részleteiről lásd bővebben: LÁNYI Gábor: „Inkább okos voltam, mint erős”. Ravasz László lemondatásának körülményei (1948), in: Kiss Réka – Lányi Gábor (szerk.): *Ravasz 100. Püspöki jelentések. Előadások Ravasz László püspöki beiktatásának 100 éves évfordulója alkalmából. Ravasz László püspöki jelentései 1922–1948.*, Dunamelléki Református Egyházkerület – KRE HTK Egyháztörténeti Kutatóintézet – Kálvin Kiadó, Budapest, 2023, 49–52.

¹⁰ A Bereczky-korszak jellemzéséhez lásd: LÁNYI Gábor: „Inkább okos voltam, mint erős”. Ravasz László lemondatásának körülményei (1948), in: Kiss Réka – Lányi Gábor (szerk.): *Ravasz 100. Püspöki jelentések*, Budapest, Dunamelléki Református Egyházkerület – KRE – Kálvin Kiadó, 2023, 49–52; LÁNYI Gábor: Bishop Albert Bereczky (1893–1966). A Life Full of Questions, in: Kovács Ábrahám – Shin, Jaeshik (szerk.): *Nationalism, Communism and Christian Identity: Protestant Theological Reflections from Korea and Hungary*, Debrecen–Gwangju, DRHE – Honam Theological University and Seminary, 2019, 123–140; LÁNYI Gábor: Hungarians and Koreans in the „Religious Cold War”. Political Instrumentalization of the

a fennálló politikai helyzetben a „keskeny út teológiáját”¹¹ követve igyekszik azt a képet kialakítani a református egyházzól, hogy Isten népének az a feladata, hogy engedelmes és hálás szívvel szolgáljon a szocialista társadalomban. Ennek érdekében igyekeztek mindent kontroll alá helyezni az egyházban, ellenőrizni, megfigyelni a lelkészeket és rajtuk keresztül a gyülekezeti tagokat is. 1951-ben Bereczky arra az elhatározásra jut, hogy szükség lenne felállítani egy Igehirdetési Bizottságot, amely ellenőrizné és felügyelet alatt tartaná azt, hogy az egyes lelkészek miről prédikálnak a szószékeken. Az 1951. november 15-én, Budapesten elhangzott IV. püspöki jelentésében a következőket olvashatjuk:

Végére hagytam egyetemes egyházi életünk legbelső kérdését: *igehirdetésünk és igehirdetőink* ügyét. Tanulmányozgatva a régi zsinatok végzéseit, újra megelevenedett előttem az a komoly felelősség tudat, amellyel megbecsülték az egyház központi szolgálatát, az igehirdetést. Mi történik ma, a háborúban megmaradt és százával újjáépült templomok szószékeiken. Örömmel láttam a Pesti Egyházmegye esperesének azt a kezdeményezését – voltak hasonlóak a közelmúltban egyházkerületi vonalon is –, hogy az igehirdetés ellenőrzésére a lelkipásztorokat egy évi prédikálásukról való számadásra hívta fel. Csak az egyházban történhetik meg ma még, hogy 41 anyaegyházközség lelkipásztora közül 20 nem küldött jelentést, az 5 segédlelkész közül pedig három. Az esperes nagy gonddal beszámolt a beküldött prédikációk ismertetésével az egyházmegyei közgyűlés előtt a legfontosabb tanulságokról. Érdekes és nem véletlen, hogy a prédikációt hitben legkomolyabban vevő lelkipásztorok igehirdetéseiben „korunk kérdései is” lépten-nyomon megszólalnak.

Reformed Church in Hungary’s Ecumenical Activity in the Early 1950s, in: PARK, Gyeong Su – KOVÁCS Ábrahám (szerk.): *Reformed Legacy in Korea and Hungary: Religious, Cultural and Theological Approaches*, Debrecen–Seoul, DRHE – Presbyterian University and Theological Seminary Press, 2022, 193–234; LÁNYI Gábor: *Méltatlanul. Háttérbe szorított dunamelléki református lelkészek az 1950-es években*, Budapest, KRE, 2020; LÁNYI Gábor: *Church Disciplinary Procedures in the Early 1950s as Tools of Political Sidelineing*, in: BÁRTH Dániel (szerk.): *Lower Clergy and Local Religion in 16th–20th Century Europe*, Budapest, MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport, 2023, 345–366.

¹¹ Lásd bővebben: BEREZSKY Albert: *Keskeny út. Igehirdetések, előadások, cikkek*, Református Egyetemes Konvent Sajtóosztálya, Budapest, 1953, 321–329; LÁNYI, Gábor: (2024): *The Impacts of Ideologies in the History of the Reformed Church in Hungary*, in: KOVACS Abraham – SHIN, Jaeshik (szerk.): *Church and Society. Biblical, Theological and Missiological Approaches by Korean and Hungarian Protestants*, Debrecen–Gwangju, DRHE – Honam Theological University and Seminary, 243–257.

Hiszen nem légüres térben, hanem a valóságos embereknek prédikálunk. Az igehirdetés és a tanítás ilyen rendszeres theologiai értékelését és bírálatát annyira fontosnak tartom, hogy az egyházkerületi közgyűléstől kérem annak elrendelését, hogy minden egyházmegye esperese alakítson egy szűkebb, 2-3 tagból álló bizottságot, s minden lelkipásztortól az előbb ismertetett módszer szerint kívánja meg prédikációk beküldését – minden irányú következmények terhe alatt. Gondoskodni fogunk róla, hogy egyházkerületünk megfelelő szervet hozzon létre az egész ügy egységes irányítása és ellenőrzése érdekében. Erre az egyházkerületi elnökség számára kérek felhatalmazást.¹²

A Bizottság tagjainak kijelölése után Bereczky Albert püspök minden gyülekezeti lelkész számára az alábbi levelet küldte ki:

Örömmel hozom tudomására, hogy egyházkerületünk 1951. évi közgyűlése határozata értelmében az igehirdetés segítésére alakult bizottság megkezdte működését. A bizottság tagjai: Victor János elnök, Bodonhelyi József, Farkas József, Patay Pál, Pap Géza.

Hadd hangsúlyozzam nyomatékosan azt, hogy ez a munka elsősorban segítő szeretetből, felelősségből táplálkozik, bár ellenőrző jellege is határozott lesz.

A bizottság munkájának első lépése igehirdetésünk mai helyzetének felmérése. Ennek lehetővé tételére elrendelem, hogy egyházkerületünk minden lelkipásztora, vallástanító- és segédlelkésze az 1952. január 1. óta eltelt időben valamelyik vasárnapi istentiszteleten elhangzott igehirdetését írásban beküldje a püspöki hivatal címére. Beküldési határidő: 1952. február 25.

Vegyük hálás szívvel az Istentől kapott eme lehetőséget, hogy egymásnak testvéri segítséget nyújthatunk arra, hogy igehirdetésünk, egyházunk missziói életének a központi része valóban igehirdetés, gyülekezeteink tagjainak a mai életben hálás és engedelmes magatartásra buzdító és eligazító tanítás lehessen.¹³

¹² BEREZKY Albert: *IV. püspöki jelentés*. Előterjesztette 1951. november 15-én, Budapest, 1951, 16.

¹³ Bereczky Albert levele a lelkipásztorokhoz az Igehirdetési Bizottság kérdésében, Budapest, 1952. február 8., Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára (a továbbiakban RL), A/1b Egyházigazgatási iratok, 339/1952.

Az Igé hirdetési Bizottság tagjaival kapcsolatban érdemes megjegyeznünk, hogy az elnök Victor János 1949. szeptember 1-től lett ismét a Református Teológiai Akadémia tanára (korábban 1925–1932 között már volt oktatója az akadémiának) a rendszeres teológiai tanszéken. Feladata volt, a kialakult új társadalmi helyzet helyes teológiai felmérése és értékelése.¹⁴ Bodonhelyi József szintén tanár, a Református Teológiai Akadémia Gyakorlati Teológiai tanszék tanszékvezető oktatója.¹⁵ Farkas József a Budapest-Klauzál téri (Gyulai Pál utcai) gyülekezet lelkésze, aki később 1954. szeptemberétől a teológiai akadémián *a magyar református egyház mai élete* című tantárgy előadója.¹⁶ Pap Géza szabadszállási lelkész, 1952–1959-ig a Bács-Kiskunsági Református Egyházmegye¹⁷ esperese.¹⁸ Patay Pál a budapesti Külső-Ferencváros-Tisztviselőtelep-i (ma Nagyváradi téri) gyülekezet lelkésze.¹⁹

Az egyházigazgatási iratok nevet viselő levéltári anyagok között találunk több számozás nélküli füzetet, valamint egy papírkötegbe csomagolt jegyzetlapokat. A papírkötegen a következőket olvashatjuk: *dr. Bodonhelyi József theol. tanár Jegyzetei Dunamelléki lelkészek prédikációjáról 1952.*²⁰ A füzetben többek között a Délpesti Egyházmegye lelkészeinek prédikációjáról találunk rövid, summás megállapításokat.

Délpesti Egyházmegye	
Balogh József	Egyházi adó befizetésére való célzás.
Balogh Sándor, Tószeg	Érdemes foglalkozni vele.
Bertalan Sándor	Illusztráció-probléma.
Békési Andor dr.	Érdemes lenne sok fáradságot rászánni.

¹⁴ PAP László – BUCSAY Mihály: *A Budapesti Református Teológiai Akadémia története 1855–1955*, A Református Egyetemes Konvent Sajtóosztálya, Budapest, 1955, 159–160.

¹⁵ Uo., 166.

¹⁶ Uo., 168.

¹⁷ Igé hirdetési Bizottsági tevékenységéről bővebben lásd: RIGÓ Róbert: Kettős szorításban. A Bácskiskunsági Református Egyházmegye szerepe a kollektivizálásban (1952–1960), in: KISS Réka – LÁNYI Gábor: *HIT2018. Hagyomány, identitás, történelem*, Budapest, L'Harmattan – KRE Egyház és Társadalom Kutatóintézetének Reformáció Öröksége Műhelye – KRE HTK Egyháztörténeti Kutatóintézet, 2019, 295–312; 295–297.

¹⁸ PAP László: *Tíz év és ami utána következett 1945–1963. Adalékok a Magyarországi Református Egyház XX. századi történetéhez*, Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem kiadása, Bern–Budapest, 1992, 399.

¹⁹ ZAKAR Albert: *Emlékezet temploma. A Budapest Tisztviselőtelep-Külsőferencvárosi Református Egyházközség gyülekezetének története. Rövid visszpillantással a Budapesti Református Egyház történeti multijára*, Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai RT nyomása, Budapest, 1937.

²⁰ RL, A/1b Egyházigazgatási iratok, 1952.

Bódi György	Keresztyén utópia.
Borza Nándor	Allegorizálás.
Bükki Zsigmond	Súlyos theologiai melléfogás.
Demjén István	Poeta; szent lira. Botránys stílus.
Fónyad Dezső	Formális igehirdetés. „Az okos hallgat az ilyen időkben.”
Gaál László	Egyházféltés, pesszimizmus.
Gombos Lajos	Bizonyágtétel helyett propaganda.
Göde Lajos	Kiszélesített hirdetés a hittanóráról.
Halasy Miklós	Allegorizálás: Dávid = Krisztus, Góliát = Sátán.
Jakus Gábor, Szigethalom	Nem rosszindulatú pietista.
Kovács Gábor	Béke és békesség.
Kovács István dr. Szentmártonkáta	Kiemelkedő igehirdetés? Gyökerkérdés megoldása.
Kovács Sándor dr., Albertirsa	Komoly, eligazító igehirdetés.
Kuthy Béla	Megérett a nyugdíjazásra! Sürgősen!
Lénárt László	Szimbolizálás.
Mészáros István	Ártalmas időszerűség.
Paczolay György	Kiemelkedő igehirdetés.
Páll László	Komoly, kiemelkedő igehirdetés.
Pinkóczy Gusztáv	Síralmas.
Soós Ferenc	Időszerű, csak nem igeszerű.
Tasnádi Vilmos	Nem igeszerű, e nélkül időszerű.
Szabó István	Sírátkozó pietizmus.
Tánczos Zoltán	Zúrzavaros.
Tóth János	Reményteljes pietista.
Tóth Pál	Tanfegyelem esetén nem lehet tovább igehirdető.
Balla Sándor	Síralmas!
Főző László	Nem keresztyén igehirdetés.
Kiss Lajos	Kiemelkedő igehirdetés
Kovács László	Lexikon. Alkalmatlan.
Vörös Benő	Szép stílus, időszerű, fejlődőképes.
Papp József	Egyik legjobb prédikáció. ²¹

²¹ Uo.

A prédikációkhoz fűzött megjegyzésekből megállapíthatjuk, hogy voltak olyan lelkészek, akik abszolút nem feleltek meg az egyház vezetése által elvárt igehirdetési stílusnak és mondanivalónak (például Kuthy Béla, Tóth Pál, Kovács László). Akiknél az a megjegyzés szerepel, hogy *fejlődőkép*es vagy *érdemes foglalkozni vele*, az azt jelentette, hogy némi egyéni foglalkozás után van remény arra, hogy a társadalmi helyzethez kiválóan alkalmazkodó igehirdető válhat belőle (például Balogh Sándor, dr. Békési Andor, Vörös Benő). Voltak azonban olyanok is, akik teljesen megfeleltek az elvárt üzenet közvetítéséhez (például Kiss Lajos, dr. Kovács István, dr. Kovács Sándor, Paczolay György, Páll László, Papp József).

A füzet további oldalain részletesebb prédikációelemzéseket olvashatunk, melyeket feltehetően szintén Bodonhelyi József írt le. Az nem derül ki a leírásokból, hogy ezeket az elemzéseket a beküldött prédikációk alapján végezte el, vagy személyesen vett részt az istentiszteleteken. Az alábbiakban – nem a teljesség igényével – néhány prédikációnak a részletesebb értékelését mutatom be.

Ágai László, Belső-Csepel, 1952. I. 10.

Az egyetlen Szabadító, Lekció: Ézs 45,15–25; Textus: 2Móz 20,1–3

A bev[ezetés] üde eleven, élményben gazdag. – Sajnos a konkrétumok ellenére is általános, formális. A világ fogalma félreérthető. A mai problémákat nem tárgyalja félreérthetetlenül. A csepeliek „idegen istenét”, a házépítést sem jól értékeli ki. Eligazító szolgálata majdnem semmi.²²

A leírásból két nagyon fontos mondat kiemelendő: „A mai problémákat nem tárgyalja félreérthetetlenül”, valamint „Eligazító szolgálata majdnem semmi”. Bereczky püspöki jelentésében is utal arra, hogy a „prédikációt hitben legkomolyabban vevő lelkipásztorok igehirdetéseiben »korunk kérdései is« lépten-nyomon megszólalnak”. Ebből arra kell következtetnünk, hogy csak azok az igazán hitben járó lelkészek, akik prédikációikban foglalkoznak koruk kérdéseivel, csakhogy nem olyan módon, ahogyan azt ők gondolják, vagy ahogyan az igéből megértik, hanem amit felülről mondanak nekik. Ennek Ágai László nem tett eleget, sőt eligazító szolgálata majdnem semmi. Meg kell állapítanunk, hogy ez az értékelés jól mutatja azt, hogy nem a tiszta igehirdetést várták el a lelkészeketől, hanem az eligazító szolgálatot.

²² Uo.

Madarász Lajos, Fót, 1952. II. 10.

Az irgalmasan ítélő Isten kezében. (József élete sorozat II. része.),
Lekció: 1Thessz 5,1–24; Textus: 1Móz 37,12–30

A konkrét példának az alkalmazásából pietista szubjektivizmus árad. Megpróbál eligazítást adni, de kevés sikerrel. A múltunk megítéléséből csupán az derül ki, hogy ~~a körülményeinket, a körülöttünk élő embereket, a világot~~ nekünk hívőknek mennyei életünk javát munkálta Isten az ítélettel, de nem fedezhető fel az irgalmas ítélet feletti örömben, hogy részt kell vennünk hitünk gyümölcseivel a szocializmus építésében.²³

A prédikáció értékeléséből egyre jobban kirajzolódik előttünk az értékelő Bodonhelyinek és általa az Igehirdetési Bizottság tagjainak teológiai látásmódja is. Az eligazító szolgálat melletti nagyon fontos feladat 1952-ben a református egyházban, hogy hit gyümölcseivel építsék a szocializmust.

Juhász Sándor sl., Veresegyháza, Cím nélkül, ApCsel 1,6–8

„Költői képpel” kezdi, mely felhasználható bármilyen textus elé bevezetésnek: másutt se rosszabb, mint itt. A prédikáció a textus bővebbére eresztése. Kortörténeti síkon mozog, s csak a végső bekezdésben próbálja általánosan, formálisan a ma élő emberekre alkalmazni. Eligazító tanítása egyáltalán nincs.²⁴

Juhász Sándor esetében is az a kritika szólal meg, ami Ágai Lászlónál olvasható, hiányzik az eligazító tanítás, szolgálat.

Papp Béla, Isaszeg, Új élet, új világosság, Dátum nélkül, Lekció: Jn 9,1–12; Textus: Jn 9,5–7

Rövid vázlat, néhány kegyes szólam, tele allegoriával, amiből egyáltalán nem derül ki, hogy 1952-ben (a prédikáció valószínűleg újévkor hangzott el) mit kell az egyház népének engedelmesen cselekedni.²⁵

Papp Béla prédikációjának értékeléséből kiderül, hogy Bodonhelyi nem személyesen vett részt ezen az istentiszteleten. A prédikáció legnagyobb

²³ Uo.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

hibája, hogy nem beszél arról, hogy mit kell az egyház népének engedelmesen cselekednie. Értelemszerűen ez az engedelmesség nem Isten felé irányul, hanem az államhatalom által kinevezett egyházvezetés felé.

Rápolti László, Martonvásár, 1952. I. 1., Textus: Ef 4,22–24; 1952. I. 13., Textus: Mt 2,16; 1952. I. 20., Textus: Mt 2,22; 1952. I. 27., Textus: 1Pt 4,15–16; 1952. II. 3., Textus: 1Pt 2,12–13a; 1952. II. 10., Textus: Mt 5,13.16.

Nem az eligazító szándékban, hanem inkább abban az ige-kiértékelésben van néhol a hiba, amit alapul ad az eligazító üzenetnek. Pl. Heródes gyermekgyilkosságáról és Kr.-üldözéséről beszél azért, hogy a végén megállapítsa: „ma zavartalan a keresztyének élete, annál nagyobb hálával és engedelmességgel tartozol!” Jó példa: „Engedelmisség a feladatunk... az Úrért. Nem kényszerből, nem látszatra, nem opportunizmusból, nem megtévesztésből, hanem az Úrért.” [...] „Nehogy az derüljön ki rólad, hogy te nem is keresztyén, hanem a valóság leple mögött egy ellenkező, lázadó, békétlenkedő reakciós valaki vagy!”²⁶

Rápolti Lászlónál találjuk az első jó példát, amely kiválóan mutat rá arra a fajta gondolkodásra, ami az államhatalmat kiszolgáló egyházvezetést jellemezte. Ha nem vagy engedelmes, akkor te egy ellenkező, lázadó, békétlenkedő reakciós vagy.

Lukáts József, Kölked, 1951. I. 1., Többet!, Lekció: Lk 15,21–24; Textus: Filem 20–21

Alkalmas igehirdetés arra is, hogy Isten szeretetére megtanítson, s arra is, hogy a hívő ember engedelmességére rámutasson. Biblicitása tiszta, eligazítása meggyőző, őszinte. – Többet vállalni a békeesség szolgálatában. Imádságban és cselekedetben egyaránt... Próbáld meg egyszer elhinni, hogy lehet békeességet szerezni és megőrizni azt, ha sokan akarják. Legyen hited és nagyon nagy vágyad, hogy a nagy ellentétet a tárgyaló asztalnál intézzék el azok, akiknek kezébe tette Isten népek sorsát, és hogy el lehet így is intézni, nem feltétlenül szükséges a csatamezők vére és szenvedése. – Nézd, a mi világunk, az építő ország, a tervben élő és munkálkodó emberek azzal indulnak, hogy

²⁶ Uo.

az új évben többet fognak termelni, építeni, jobban fognak termelni, halld meg hát, hogy neked, az egyház tagjának, a te Urad ugyanezt tanítja, sőt nagyobb felelősséggel helyezi rád.²⁷

Két nagyon pozitív megállapítást olvashatunk Lukács József prédikációjának értékelésekor: rámutat a hívő ember engedelmességére, valamint eligazítása meggyőző, őszinte. Érdemes megfigyelni a jó példának beállított prédikációrészletben a szocialista állam által az embereknek közvetített propagandát: többet termelni, építeni, jobban termelni egyenlővé teszi az Isten szavával, hiszen azt mondja az igehirdető: „te Urad ugyanezt tanítja, sőt nagyobb felelősséggel helyezi rád”.

Rákósy Jenő, Bálványos, 1952. II. 10., Élő egyházttag vagy-e?, Lekció: Mt 5,18–48; Textus: Mt 5,47.

„Az idő meghozta, hogy ha lassan is, de meg kell tanulnunk azt, hogy egész népünk előrehaladásáért, békességéért is dolgozni kell. Mert a történelem dübörgő szekérének hangorkána (?) sürget a tanulásra, munkára, de a felszállásra is, mert nem jó lemaradni és nem érteni meg az idők jeleit.” Az ú. n. „ébredési vonalhoz” tartozó igehirdetőnek becsületos, e világi életünkre is eligazítani akaró beszéde. Kár, hogy kevés benne a konkrétum, az egyes igék vonatkozásainak a megmutatása.²⁸

Rákósy Jenő prédikációjának legnagyobb hibája, hogy az eligazítás nincs kellő módon alátámasztva példákkal.

Gáspár Béla s. I.²⁹ Budapest-Óbuda, 1952. II. 17., A munka, Textus: 1Thessz 4,11

A textust egyáltalán nem véve figyelembe, igyekszik a munkáról, a mai felfogásnak megfelelően tárgyalni. Jézus Krisztusnak még csak a neve sem fordul elő a prédikációban. Korszerűség-hajhászása ellenére nagy

²⁷ Uo.

²⁸ Uo.

²⁹ Gáspár Béla háttérbe szorításának ügyéről lásd: LÁNYI GÁBOR: *Méltatlanul. Háttérbe szorított dumamelléki református lelkészek az 1950-es években*, Budapest, KRE Egyház és Társadalom Kutatóintézetének Reformáció Öröksége Műhelye – KRE HTK Egyháztörténeti Kutatóintézet, 2020, 72. Angol összefoglalója: LÁNYI GÁBOR: Church Disciplinary Procedures in the Early 1950s as Tools of Political Sidelining, in: BARTH Dániel (szerk.): *Lower Clergy and Local Religion in 16th–20th Century Europe*, Budapest, MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport, 2023, 345–366.

hibákat követ el a munka „társadalmi” értelmezése terén, ami egyben – s ez az érdekes benne – teológiailag is hamis tanítás. Egyházi szolgálatát veszélyesnek tartom.³⁰

Gáspár Béla prédikációja bár törekszik a kor felfogásának eleget tenni, egyrésztől nem említi meg Jézus Krisztus személyét, másrésztől a korszerűség ellenére teológiailag hamis tanítást ad. Ezek összessége veszélyt jelent a kor egyháza számára.

Hasonló a helyzet Széles László személyével kapcsolatban is, akinek szolgálatát szintén veszélyesnek ítélik, mivel tanítását „alattomosan nagyon is megfűszerezi reakciós egyéniségének savával-borsával”.

Széles László e. m. lelkész, Bp. Máv-telepi préd. áll., Dátum nélkül, Törődj üdvösségeddel!, Textus: Zsid 2,3a

A steril-evangeliumot, amit hirdetni látszik, alattomosan nagyon is megfűszerezi reakciós egyéniségének savával-borsával. Veszedelmes az egyház mai szolgálatára nézve.³¹

Katona Miklós s. l., Szedres, 1952. II. 17., Jöjj utánam!, Lekció: Mt 16,13–28; Textus: Mt 16,24

A szerző alaplelkülete pietista és ezt [a] pietizmust összeházasítja ebben a prédikációjában korszerűséggel. (I. Kr. követése. II. Önmegtagadás. – Keresztfelvétel. III. Csak az kövesse, aki döntött mellette.) Lépten-nyomon elárulja a rossz teológiai alapját. Az I. részben így: „Ne gondoljuk azt, hogy Kr. csak a nyugati világrendben megy elől. Nem, ő a keleti világrendben, a mi világrendünkben is elől megy.” A II. részben az önmegtagadást hangsúlyozva a kommunistákat kívánja szerettetni a gyülekezettel: „Kr. egész határozottan kívánja tőlünk azt, hogy ebben a világrendben élő embertársainkat szeressük, szeressük ezt a szocializmust építő népet, szeressük a szocialistákat és a kommunistákat is.” Mintha az egyház kívülálló lenne, s nem tartozna a szocializmust építő nép közösségébe!³²

³⁰ RL, A/1b Egyházigazgatási iratok, 1952.

³¹ Uo.

³² Uo.

A prédikátor túlzásba esett, annyira meg akart felelni az ideológiának, hogy mindenkit arra buzdít, szeresse ne csak a szocialistákat, hanem a kommunistákat is. Joggal tehetnénk fel a kérdést, hogy a mátéi szakaszból hogyan jutott el ideáig. Azonban éppen e túlzó, egymás szeretésére irányuló üzenetével az egyházat kívülállóvá teszi a fennálló szocialista társadalomban, márpedig ez helytelen felfogás Bodonhelyi szerint, hiszen az egyház is egy társadalmi szelete a szocialista társadalomnak.

Mező Gábor, Tamási, 1952. II. 24., Cím nélkül, Lekció: Kol 3,16–24; Textus: IThessz 4,10/b–12

Az ember munkájának értékéről, módjáról és céljáról szól a prédikáció. Túlterjed a textus-megszabta korlátokon. Az az érzése az embernek, hogy mindent el akar mondani a munkáról, amit csak tud. Egyébként a megállapításai helytállóak, és rámutatnak konkrétan a mai keresztyén ember kötelességeire. Tanulságos benne a munka társadalmi magyarázata: hogyan fajult el a reformáció idején helyesen megértett munkamorál a kapitalizmus rendje folyamán? – Egyike azoknak az igehirdetéseknél, melynek írói hitben keresik Istennek ma aktualis mondanivalóját.³³

Mező Gábor igehirdetése azért állítandó példaként az értékelő szerint, mert ő azon lelkészek sorába tartozik, akik „hitben keresik Istennek ma aktualis mondanivalóját”, vagyis engedelmeskedik annak a teológiai iránymutatásnak, amelyet az egyház vezetése elvárt lelkészeitől.

Sik Endre, Mórág, 1952. II. 3., Krisztus megelevenít, Textus: Jn 5,21/b
A fenti ige alapján mondja el időszerűnek szánt gondolatait a közösségi életről, s az egyáltalán nem zavarja, hogy a prédikációnak semmi köze sincs a textushoz. A különböző illusztrációk képzavara nevetségessé teszi elejétől végig. Egyszer gépek fogaskerekének, máskor zenekarban hangszerré változtatja hallgatóit. Időszerűség-hajhászásában addig jut, hogy a mórági tszcs. úttörőit szerinte az Ige vezette a közösségi gazdálkodás megindítására. Két idézete: „Nincs az a rozsdás gyaluvas, mely a Mester kezében új fényt, új élt, tehát új életet ne nyerhetne.” „Az idő legjellegzetesebb természetrajzi sajátossága a mulandóság. A kegyelmi időé is! Egyik szó már elhangzott. Jézus megmondta,

³³ Uo.

hogy vállal téged. De hiába csenget a telefonhívó, hiába kapcsol még a központ is, ha a hívott nem veszi fel a kagylót, s nem hallja meg. Vedd fel testvér a kagylót!”³⁴

Sik Endre prédikációja ugyanolyan túlzásokra ragadtatta magát, mint amelyet Katona Miklósnál láthattunk, mindezt megtévezve egy primitív példával, nem véletlen, hogy nem nyerte el az Igehirdetési Bizottság tagjának rokonszenvét.

Adorján József, Sztálinváros, 1952. II. 10., Cím nélkül, Textus: Jn 8,29–32

A beszéd textusa valójában csak a 29. vers; a 30–31. versre egyáltalán nincs, a 32.-re pedig nagyon halvány utalás van a beszéd végén. A bevezetésben az Istentől való elhagyattatás félelme alatt vergődőkről beszél, s így jut el a textushoz. Érthetően, logikusan fejt ki a textus értelmét, lehatol a ma élő ember valóságos életéhez.³⁵ Messze kiemelkedik a prédikációk közül.³⁶

Utoljára hagytam az Adorján József prédikációjáról írt értékelést, hiszen ez az egyetlen olyan prédikáció Lukáts Józsefén kívül, amely teljes egészében pozitív értékelést kapott. Legfőbb pozitivitása a következőkben rejlik: „lehatol a ma élő ember valóságos életéhez”. Nem meglepő, hogy Adorján később több budapesti gyülekezetnek lesz a lelkésze, majd pedig előbb a Dél-pesti Református Egyházmegyének (1959–1968), később pedig a Budapest-északi Református Egyházmegyének (1968–1990) eszere.³⁷

Végezetre néhány, a korszakból és az egyháztörténetből jól ismert ember prédikációinak értékelését hagytam:

Ravasz László: „Ha nem lenne megjelölve a szerzője, akkor is kitalálhatná bárki, hogy R[avasz]. L[ászló]. írta. A tőle megszokott klasszicitással fejt

³⁴ Uo.

³⁵ *A valóságos életéhez szavak ceruzával aláhúzva, mintegy kiemelve a szövegből.*

³⁶ RL, A/1b Egyházigazgatási iratok, 1952.

³⁷ LÁNYI Gábor: „Az utolsó meghódítandó” – Társadalmi változások hatásai a Szigetszentmiklósi Református Egyházközségre az 1950-es években, in: KOLUMBÁN Vilmos József (szerk.): *Egyház, iskola, művelődés. Egyháztörténeti tanulmányok*, Kolozsvár, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2020, 432; LÁNYI Gábor: „Ecclesiastical Authority Terror”: The Downgrading of the Szigetszentmiklós Reformed Parish to Mission Parish in 1956, in: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica* 65(2/2020), 53–78.

ki az ige mondanivalóját. Úgy érzi magát az olvasó, mint mikor a kiéhezett embernek drágakövet adnak. Eligazító, konkrét mondanivalója nincsen.”³⁸

Muraközy Gyula: „Szépen kiszínezett gyönyörködtető steril evangélium, melynek a való élethez semmi szava nincsen. Objektív polgári gondolkodásra vall.”³⁹

Szabó Imre: „Bosszantóan nem vesz tudomást semmiről, amit I[sten] e földi életünkben munkál. Pietista-quietista, steril beszéd.”⁴⁰

Farkas József:⁴¹ „Teljesen hiányzik az igehirdetésből az a mai konkrét eligazítás, melyre nagy szüksége van annak az embernek, aki a szocializmust építi”.⁴²

Gyökössy Endre: „Kicsit primadonna, a gyülekezet kedvence”.⁴³

Az Igihirdetési Bizottság az igehirdetések vizsgálatán túl igyekezett később főképpen az egyházi év nagy ünnepeire olyan igehirdetési terveket készíteni, amelyeket minden gyülekezeti lelkésznek be kellett tartania. Ezekhez a tervekhez kész prédikációkat is készítettek, amelyeket fel kellett olvasni a szószékekről. Értelemszerűen ezek az igehirdetések kellően eligazítóak voltak az abban a korban élő egyháztag számára: közvetítették, hogy mit kell az Isten népe tagjának engedelmesen, hálás szívvel Uráért cselekednie, felismerve az ítéletben a kegyelmet, hogy ő is tagja a szocializmust építő nép közösségének. Az Igihirdetési Bizottság története jó példa arra, hogy mi történik akkor, ha a fennálló hatalom totálisan kontrollálni akarja az egyházat, az abban szolgáló lelkészeket és rajtuk keresztül az egyszerű gyülekezeti tagot. Ne feledjük azonban az Ige szavait: „Isten igéje viszont nincs bilincsbe verve” (2Tim 2,9).

³⁸ RL, A/1b Egyházigazgatási iratok, 1952.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Elgondolkodtató, hogy miért volt egy olyan lelkész tagja az Igihirdetési Bizottságnak, akinek igehirdetése nem volt kellően eligazító a kor embere számára.

⁴² Uo.

⁴³ Uo.